

kiseb méretűek, mint Madách *Az ember tragédiája* újrakezdéseinek a sora. A haza megvédése karddal, küzdeni érte tollal, gazdagságát felvirágoztatni, kultúráját felemelni — nem kiskaliberű gondolatok. Vagy csak annak szabad ilyenekről álmodozni, aki meg is tudja azokat valósítani? Nem túl szigorú kíváncsi ez Juhász Ferenc részéről? Biztos, hogy ez a kiskaliberű magyar Oblomov nem hordoz magában tragikus sorsot? Vagy a mód, sikertelen nekifutásai, a hübeleség olyan távol áll tőlünk? A magyar történelem viszonyai között mindig volt alkalom a józan mérlegelésre, a megfontolt és körültekintő előkészítésre, nem a fellobbanások fényei világítanak 1848 körül? Övnek e kérdések a könnyelmű ítéletektől.

Igaz, Arany László *esze* is megtagadta ezeket, nem nagyította meg negatívumaiban sem Don Quijote-i méretre Balázst, ahogyan ő elbánt alakjával, az rosszabb a nevetségesség tételnél, a részvétet is igyekszik megtagadni tőle, de *sorsa* mindenképpen meg kell hogy gondolkoztasson mindenkit. Nem tragikus hős, Arany lefosztott róla minden pátoszt, de bagatellizált élete mélyén mégis tragédia húzódik meg, társadalmilag determinált tehetetlenség.

A történet regényes kerete, verses formája az érzelmek síkjára siklatja át az egyébként erősen elmékedő-bölcselkedő jellegű írást. A verses regény-forma kiválóan alkalmas erre. A degradált hőst már nem illeti meg az ünnepélyesebb forma, de a vele eltemetett álmok még megkívánják az emelkedettebb költőiséget, s ezen belül az „ottava rima” kitágított keretei megfelelnek a cselekmény hétköznapiságainak is. A lélek elcsüggedései még kitöltik a verses keretet, de a lehúzó prózaiság ellentétben áll vele, s így a tartalmi felemasságot jól alátámasztja a formai grotzeskség.

* Az irodalomtörténet valahol e gondolatok körül keresi és véli megtalálni Arany László e művének értékeit és jelentőségét. Ebből egyben kiténik a Juhász Ferenc bevezető sorait illető felfogásunk is. Ő a tehetetlen egyhelyben toporgásra zúdítja haragjának izzó szólávját, mert abszolutizálja ezt az egyetlen vonást, de még azt sem tisztázza, hogy mennyi ebből a koré vagy Arany

Lászlóé, s mennyi marad ebből a Hübele-Balázsoknak. Juhász Ferenc sorai csak ö-magára jellemzők, s igen kevés közülük van *A délibábok hőiséhez*, nem sokat tud meg belőlük az olvasó Arany László művéről, s bevezetőül tenni e kötet elé, igen bizarr ötlet volt. Pedig úgy tudjuk Arany János után, hogy: a kritikus jobban érti, a költő jobban érzi az alkotások lényegét.

Sajnáljuk, hogy Juhász Ferencet nem fogta meg az a sirással fojtogató fájdalom, amelyben az öngúny keserűségén át saját magát emésztí Arany. Nem érzi azt a minden józanságot a poklok mélységek fenekére kívánó emésztődést, amely a költőt rágja! Hogy mennyire jobban szeretne költő maradni, álmokat szőni, mint a kor fogalmai szerint „hasznos” ember lenni!

Úgy tetszik, Juhász Ferenc is áldozatul esett a verses regény nagy buktatójának, a IV. ének szorongató levegőjének, perspektívátlan alacsonyágának, amely visszavetül az előzőekben történetekre is, s innen nézve az egészet ilyen sivárnak, kilátástalannak látjuk. A jelképpé nőtt alföldi-vidéki élet holtlelkűsége borzaszt el bennünket, ennek az életformának az emléke üldöz, annál is inkább, mert még ma sem veszett ki véglegesen vidéki életünkéből.

A mi csalódásunk ezek figyelembe vételével nem akkora, mint a Juhász Ferencé, de kezdettől sem vártunk annyit Balázstól, mint ő. Már az indulásnál lehet érezni, hogy Balázs ereje csak alacsony röppályához lesz elégséges, s hogy a földre zuhanása végzetessé válhat. Az már az Arany László keserűsége, hogy a visszahullás után még mélyebbre, a teljes posványba süllyed hőse. De hogy ez nemcsak magatartás, s nemcsak egyéni adottságok hiánya, hanem bírálat is, azt ki kell érezni a műből.

Talán nem nagy tévedés arra gondolni, hogy a viszonyokat tiszteletűnkéből kimozdítani akaró, de erejüket a körülmények felőrölte „hősök” nemzedékekkel később kapnak némi méltánylást, elsősorban Németh László alakjaiban, az Égető Lőrincsekben. Az újra és újra nekilendülő, erejét próbáló, bukásai ellenére is újakezdő hős újra és újra visszatérő alakja a magyar irodalomnak.

Gergely Gergely

*

Két szigetvári Zrínyi-füzet. Hogyan halt meg Zrínyi Miklós. Szemelvények török, horvát, magyar forrásokból. Válogatta: Molnár Imre. Szigetvár, 1966. Szigetvári Várbaráti Kör. 27 l. — Molnár Imre: A Szigeti Veszedelem elemzése. Klaniczay Tibor Zrínyi Miklós c. műve alapján. Szigetvár, 1967. Szigetvári Várbaráti Kör. 56 l.

A Zrínyi-hagyomány elmélyítésére alakult Várbaráti Kör 1959 óta rendezvényeken, előadásokon és füzetkiadványokban szolgálja kitérőt célját. Ezek a kiadványok a jó értelemben vett tudományos ismeretterjesztő munka jegyében születnek, s éppen ezért új adatok számonkérése helyett mi is ennek

tudatában teszünk néhány észrevételt a sorozat első két könyvecskéjéről.

A szigetvári hős halálának 400. évfordulóján jelent meg az első füzet *Hogyan halt meg Zrínyi Miklós* címmel, Molnár Imre összeállításában. A gondosan válogatott olvasókönyvben három török (Kaťib Mohamed, Ibrahim Pecsevi, Evlia Cselebi), három horvát (Karnarutics, Kacsics Miocscs András, serbhorvát hőseinek) és három magyar (Istvánffy, a költő Zrínyi és Németh Béla múlt századi szigetvári helytörténész) kapott helyet.

A válogatással egyet lehet érteni, Németh munkája azonban sehogysem illik a forrászemelvények közé, ezért vagy elhagyható lett volna, vagy külön helyet kellett volna biztosítani az újkori szakírók idézésre méltó véleményei számára. Ami az érdemi tanulságot illeti, érdekes, hogy a sokfelől származó egykorú és közel egykorú tudósítások között mindössze annyi egyezést lehet felfedezni, hogy szigetvári Zrínyi Miklós az ostromló törökök között, de nem török kéztől halt meg.

A második füzet a *Szigeti Veszedelem* röviden, világosan megírt elemzése. Molnár Imre, a kiadvány írója, lemondott a mindenáron való eredetiségkedésről, és munkája vezérfonalául Klaniczay Tibor kitűnő eposzelemzését választotta. Amiben eltér, az főleg módszertani vonatkozású s ez érthető is, hiszen Molnárnak más közönséghez kell szólnia, mint egy tudományos monográfia írójának. De talán éppen ez a sajátos cél indokolta volna, hogy legyen egy kissé *didaktikusabb és filológusabb is egyszerre*, s olvasóit ne tekintse a Zrínyiászt alapos ismerőinek legalábbis olyan fokon, hogy jelöletlen utalásait is követni tudják.

Gondolunk itt elsősorban a *Szerkezet és cselekményvázlat* c. fejezetre (19–21.), ahol Molnár énekenként, precízen és áttekinthetően tagolja a lényegesebb eseményeket, a történet menetének fő sodrását és a jelentősebb epizódokat, ugyanakkor *egyetlen egyszer sem lokalizálja* őket versszakról versszakig. De hasonló hiba csökkentti a gyakorlati használhatóságot más fejezeteknél is. (A *magyar seregszemle* [22–23.], A *török sereg mustrája* [24–25.] és A *siklósi csata* [26–27.] címűeknél), amelyek azért bosszantóak, mert aki csak bizonyos részletekre kíváncsi, csak egy frappáns idézetet, költői leírást, szemléletes jellemzést vagy érdekes epizódot szeretne visszakeresni, éppen úgy kénytelen egy-egy éneket végigolvasni, mintha semmiféle segéd-eszköz sem állna rendelkezésére. Egyáltalán: feltűnő, hogy a könyvben sehol sincsen leföldhely feltüntetve az idézetek után.

További probléma Molnár elemzésében az a pár szavas megállapítás, melyet a *Szigeti Veszedelem* nyelvről és stílusáról tesz (51.). Szerinte Zrínyi eposzi nyelvén göcseji dialek-

lus érezhető, ami még lehet igaz, de aligha olyan szavak alapján, mint amilyeneket például képp felhoz: *csoda—csuda, tölem—tölem* stb., hiszen akkor az előbbi Tinódi, az utóbbi alapján pedig Bornemisza, s velük együtt a XVI. század számos régi magyar írója is göcseji lehetne, nem is beszélve a XVII. századról, amikor a *Szigeti Veszedelem* keletkezett.

Sz. Tinn Mária

Pražák, Richard: Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist. Brno, 1967. Universita J. E. Purkyne. 186 S. (Opera Universitatis Purkynianae Brunensis. Facultas Philosophica 122.)

A cseh—magyar irodalmi és általában kulturális kapcsolatokkal foglalkozó kutatás az utóbbi másfél évtizedben mindkét részről örvendetesen felélénkült, és eddigi csúcspontját a *Tanulmányok a csehszlovák—magyar irodalmi kapcsolatok köréből* című közös tanulmánykötettel érte el. Hogy mindezek ellenére — akárcsak egy korszakon belül is — milyen sok munka vár még a kutatásra: erre nézve is kiváló tanulságokkal szolgál Richard Pražák újabb könyve, amely Dobrovskýnak, a cseh nemzeti újjászületés kiemelkedő alakjának a magyar tudományossággal való kapcsolatait kívánta elsősorban feltárni, de valójában ennél lényegesen többet nyújtott.

Dobrovský magyarországi kapcsolatainak vizsgálata ugyanis alkalmat adott a szerzőnek arra is, hogy kitérjen a felvilágosodás kori cseh—magyar vonatkozások forrásainak és irodalmának áttekintésére és az elvégzendő feladatok vázlatos kijelölésére. Ezáltal lényegesen megnövekedett e munka jelentősége, hiszen a további kutatások számára szinte egy alapvető jelentőségű kézikönyv szerepét is betöltheti. A bevezető fejezetben példás alaposággal megírt tájékoztatást kapunk a témával kapcsolatos, legkülönbözőbb helyeken fellelhető forrásokról, amelyek eddig sehol sem voltak így összegyűjtve. Majd az eddigi irodalom számbavétele következik, Sárkány Oszkár úttörő jelentőségű munkáitól kezdve a legutóbbi cseh és magyar részről megjelent publikációkig. A források és a szakirodalom felett végzett vizsgálódásait a szerző azzal a megállapítással zárja le, hogy — az eddigi eredmények ellenére is — fontos programja kell hogy maradjon a kutatásnak a további levéltári forrásfeltárás csakúgy, mint az ezeken alapuló feldolgozó munka.

Érdekes és tanulságos az a fejezet is, amelyik a felvilágosodás kori cseh—magyar kapcsolatok előzményeivel és jellegzetes vonásaival foglalkozik. Pražák — az újabb csehszlovákiai kutatásokkal egyetértve — egyrészt azt hangsúlyozza, hogy a felvilágosodás